

ІВАН ГРЕВС МІСТО ЯК ПРЕДМЕТ КРАЄЗНАВСТВА

(подається зі скороченнями) *

Коли кажуть про краєзнавство, цей термін легко замінити іншим — “природні виробничі сили”... В краєзнавчих працях здебільшого йдеться про місцеву геологію, ґрунт, клімат, флору і фауну країни; потім... про сільське господарство, промисли, фабричну справу, торгівлю, шляхи сполучення тощо... Всередині залишається велика прогалина — набагато менше говорять власне про самих людей як про визначнішу з усіх сил...

Людину вивчають слабше, ніж природу, тому що це важче...

Природниче (природничо-наукове)... краєзнавство стоїть вище, ніж культурне (гуманітарне)... В останньому переважно вивчають етнографію, але ще уривчасто і переважно з матеріального боку; про духову культуру згадують менше, а завдання тут величезні: мова, поезія (фольклор), юридичні норми побуту, освіченість, звичаї, вірування.

...Що таке місто? Це, передусім, — більш-менш значне та згуртоване людське скупчення (“скупенная оседлость”), але таке, котре є центром для округи на малому чи більшому радіусі, центром тяжіння життєвих сил для задоволення потреб власних і чужих, для приймання і для віддачі. ...В місті мешкають (у значному відсотку) люди розумової чи, ширше, — духовної праці.

Всередині життя міст відбувається багато різноманітних явищ, соціальних та духовних. У них... киплять пристрасті, вирують загострені класові протиріччя і спостерігаються моральні хвороби... Якщо вдивимося в плін історії, то пересвідчимося, що трагедія міста завжди слугує симптомом трагедії культури, — і в такому сенсі місто залишається мірилом її стійкості або кризи.

* Пропоную власний переклад розвідки “Місто як предмет краєзнавства”. Її автор — Іван Гревс, історик, приятель Володимира Вернадського. Я знайшов її у третьому числі журналу “Краєведение” за 1924 рік. Від себе додаю, що у своїй діяльності методиста з позашкільного краєзнавства я успішно застосовую концепцію І.Гревса.

Сергій Вакулишин

<...>Місто потрібно зрозуміти, як щось внутрішньо цілісне, як особливий “суб’єкт”, особистість, в обличчя якої ми повинні вдивитися, зрозуміти її “душу”, пізнати й відновити “життєпис міста”.

<...>Хочу запропонувати увазі краєзнавців кілька міркувань про способи, як вести справу.

1. <...>Кинути ретельний погляд на природне оточення, роздивитися місто на землі, визначити властивості природи<...>

<...>Потрібно практикувати екскурсійний метод... Докладна карта краю є суттєвим посібником для справи<...>

2. Далі настає черга передісторії міста та його народження<...>

3. Ознайомлення з картиною міста в навколишній природі й місцевості. Це — немовби погляд в кінець процесу, як щойно перед цим встановили його початок<...>

4. Зростання міста вцілому (історична топографія), що запізняється вивченням його плану та пам’яток, які його вкривають, — епоха за епохою<...> Розшукування і збирання планів, старих і нових<...>

5. Зростання міста за частинами або районами<...> Орієнтуючі прогулянки вулицями, вдивляння у “краєвид” частин, урочищ, площ, перехресть, уважне вивчення подробиць, складання планів частин та описів районів. Важливим тут є фотографування ансамблів і куточків.

6. Вивчення історії та сучасного стану окремих пам’яток.

7. Хроніка міста, переважно в новий час<...>

8. Сучасне життя міста (в зв’язку з його минулим)<...>

9. Місто й оточення: а) вивчення найближчої околиці, б) стосунки з областю<...> В ізольованому вигляді місто залишити не можна: це замкнуло б низку його функцій і характерних особливостей.

10. <...>Конче необхідне збирання, класифікація та збереження усіх наявних мате-

ріялів, що стосуються історії та культури міста. Йдеться про дуже різні предмети і дії: а) охорону пам'яток старовини; б) колекціонування речових предметів; в) збереження та впорядкування архівів; г) складання бібліографії друкованої літератури про місто<...> Дуже важливо збирати старі гравюри та картини, які зображують місто, та позначки на них, описи міста в белетристиці й поезії; потім іще вивчати мемуари, що його стосуються, вислуховувати й занотовувати спогади довгожителів...

Так, у результаті одержують якомога повніші матеріали для життєпису міста, — відновлення його обличчя, історії його душі... Будуть створені живі спогади культури краю, із сукупності яких намалюється картина батьківщини. Її потрібно знати не лише з наукової цікавості<...> але й задля цілей практичної роботи, для блага сучасного і майбутнього.

*Сергій Вакулишин,
член Всеукраїнської спілки краєзнавців*

СІЛЬСЬКІ НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ТРУДНОЩІ РОЗВИТКУ (НАПРИКІНЦІ 50-Х – ПЕРША ПОЛОВИНА 80-ХХ РР. ХХ СТ.)

Здійснення з неймовірними труднощами відновлювальних робіт у соціально-побутовій сфері села у повоєнний період не могло не сприяти природному прагненню його мешканців зробити сільський спосіб життя більш комфортним та привабливим. У 1957 році колгосп “Радянська Україна” Гребенківського району Черкаської області виступив ініціатором ши рокомасштабного соціально-побутового будівництва на селі¹. Всередині 1958 року колгоспники артїлі “Україна” Городоцького району Хмельницької області звернулись до жителів сіл республіки розпочати соціалістичне змагання за поліпшення умов життя та побуту трудівників полів та ферм². Все це спричинило виникнення в Україні своєрідної “лихоманки з модернізації соціально-побутової інфраструктури села”. Так, перша сесія Київської обласної ради депутатів трудящих 13 березня 1959 року ухвалила програму до корінного покращення культурно-побутових умов життя сільського населення і перетворення колгоспних сіл протягом 5—6 років на добре впорядковані населені пункти міського типу з використанням найновіших досягнень комунального і культурно-побутового обслуговування³. З цією метою планувалось в

селах Київщини протягом 1959—1965 рр. збудувати 329 шкіл, 105 шкільних майстерень, 22 школи-інтернати, 59 дитсадків, 21 кінотеатр, 68 літніх кіномайданчиків, 444 клуби, 106 бібліотек, 84 дільничні лікарні, 105 колгоспних пологових будинків, 137 стадіонів, 74 спортивні майданчики, 73 водні станції, 66 тирів, 60 спортзалів, 72 футбольні поля, 1 іподром, 322 лазні, 28 перукарень. В будівництво вищеназваних об'єктів планувалось вкласти 1 млрд. 243 млн. крб.⁴. Чернігівський обком Компартії України затвердив трьохрічну програму перебудови сіл, згідно з якою планувалось у 1959—1963 рр. збудувати 1936 клубів, розгалужену мережу закладів побуту, освіти⁵. Протягом цього ж періоду у Рівненській області передбачалось спорудити 102 клуби, 190 літніх кіномайданчиків, 14 кінотеатрів та інші об'єкти соціальної інфраструктури⁶. У цей час в Черкаській області методом народної будови у кожному селі планувалось звести школу, лікарню або амбулаторію, дошкільний, побутовий або торговельний заклад⁷.

Ініційовані зверху почини щодо модернізації соціально-побутової інфраструктури, які не були підкріплені економічно послужили основою, на якій комуністичні звер-